

Psalmvalet vid högmässan.

En del av högmässan, som väl borde tilldraga sig en särskild uppmärksamhet från såväl prästens som lekmannens sida, är psalmvalet. Från prästens — ty på honom vilar ansvaret för detsamma. Från lekmannens — ty psalmsången är ju det moment i gudstjänsten, där han företrädesvis har tillfälle att på ett aktivt sätt deltaga. Tyvärr är psalmvalet likväl knappast föremål för den uppmärksamhet och det intresse, som det förtjänar. Olika präster välja psalmer efter vitt skilda principer, många välja nog rent av utan att tillämpa några principer alls.

Psalmvalet vid högmässan är, om det skall göras med tillbörlig omsorg, en ganska invecklad sak och frågan torde därför — liksom på grund av dess stora betydelse för mässans rätta utformning — förtjäna att alltemellanåt upptagas till förnyad diskussion. Vid frågans behandling ha historiska, liturgiska, dogmatiska, estetiska, psykologiska och musikaliska synpunkter rätt att vinna beaktande.

Efterföljande försök till psalmsättning för vissa delar av högmässan utgår från följande allmänna förutsättningar:

¹ När Olavus Petri i 1531 års mässa säger, att »ingången må vara någon psalm eller annan lovsång av Skriften uttagen», åsyftar han med psalm en psalm ur Psaltaren. Vad vi nu mena, när vi utan vidare tala om psalmer, hette på den tiden sånger eller visor. Som boktitel i vår tids mening möter ordet psalmbok först 1567.

² Quensel betecknar den som »ett lån från Tyskland» (Vårt Högmässoritual, 2:a uppl. s. 29). Alldeles okänd är dock icke »ingångspsalmen» i Sverige före 1811. Kyrko-ordningen av år 1571 medger, att där man icke sjunger den gamla latinska introitus må i dess ställe »desse psalmer ömsom sjungne varda: Av djupsens nöd, Fader vår som i himlom äst, O Fader vår, Nu bedje vi etc.» Något mera allmänt bruk av detta medgivande har väl knappast gjorts, då 1614 års handbok helt och hållet förbigår ingångspsalmen. Vid tiden för tillkomsten av 1811 års handbok torde den på åtskilliga ställen ha varit i bruk, fastän gällande handbok icke föreskrev den. Så föreskrives t. ex. redan 1683 i en »korordning» för Linköpings domkyrka, att under sammanringningen till högmässan skall spelas en morgonpsalm (Westling, Ur Linköpings stifts historia 1593—1843, sid. 172.) Alltså ingenting annat än en »ingångspsalm» till den omedelbart efter sammanringningen börjande mässan. Biskop Gezelius lämnar 1673 en liknande föreskrift för Åbo stift: en morgonpsalm eller annan tjänlig psalm skall sjungas före syndabekännelsens början, åtminstone om

1) I dogmatiskt hänseende rent felaktiga psalmer få under inga förhållanden tillgripas.

2) Psalmer, som visserligen kunna stå sig inför en profanestetisk kritik, men som ej fylla de krav, en fast kyrklig smak har rätt att ställa på form och ordval, böra ej annat än i yttersta nödfall få komma till användning.

3) Psalmer, som måste föra med sig en ovärdig eller rent av underhaltig melodi, få på inga villkor begagnas, hur goda orden än må vara. Få ting ha nämligen så stor förmåga att förstöra den religiösa smaken och förflacka det religiösa sinnet som en mindervärdig melodi. Denna sista regel var före 1920 överflödig. Sedan vi fått Nya Psalmer är den emellertid så mycket nödvändigare. Tyvärr beaktas den alltför litet.

Efter dessa allmänna anmärkningar övergå vi till de särskilda psalmerna.

I. *Ingångspsalmen.*

Första gången en svensk ingångspsalm i vår mening¹ föreskrives i en svensk kyrkohandbok är 1811². Det skulle ha varit av stort intresse

att noga veta, vad utgivarna av 1811 års handbok haft för uppfattning om valet av denna psalm. Ledsamst nog är emellertid rubriken härom ganska mager. Den lyder: »Högmässogudstjänsten börjas, efter omständigheterna och orternas beskaffenhet, med en kort Psalm». Här gives sålunda strängt taget ingen anvisning alls rörande psalmens karaktär. En morgonpsalm, en psalm om gudstjänsten i allmänhet, en bönepsalm, en av kyrkoåret bestämd högtidspsalm — allt torde kunna inrymmas under det allmänna uttryck, som valts. I att psalmen skall väljas efter omständigheterna torde kunna ligga en erinran om att hänsyn borde tagas till kyrkoåret. Att man dock icke tänkt sig detta som det normala synes framgå av motsvarande rubrik i 1793 års handboksförslag, där såsom lämpliga ingångspsalmer föreslås »Hit, o Jesu, samloms vi» eller »Min gärning nådigt skåda»¹. Att i praktiken i rätt stor utsträckning de-temporeprincipen blivit tillämpad, synes framgå bl. a. av Lundebergs »Psalmanvisning».

Från 1894 ställer sig frågan anorlunda. 1894 års handbok är nämligen på denna punkt så klar, att någon tvekan om dess mening ej kan finnas. Det heter härom, att församlingen sjunger »allt efter den innevarande sön- eller helgdagens beskaffenhet och ställning i kyrkoåret en lämplig psalm eller vers ur psalmboken». Därefter lämnas t. o. m. exempel på lämpliga psalmer för ett stort antal söndagar. Här är alltså de-temporeprincipen tydligt fastslagen.

Handbokens föreskrift på denna

punkt har emellertid visst icke alltid följts. Liksom det funnits präster, som haft en stående predikstolsvers, så har det ock funnits sådana, som haft samma ingångspsalm åtminstone under stora delar av året. Jag erinrar mig t. ex. en kyrka, där man under flera års tid fick börja de flesta högmässorna med psalmen 248: 1—2. Något sådant är givetvis icke handbokens mening.

Quensel² opponerar sig av såväl historiska som principiella skäl mot handbokens de-temporeprincip. Han menar, att valet av denna psalm bör bestämmas utifrån den stämning, som vid varje gudstjänsts början bör råda. Han finner vår nuvarande handboks föreskrifter vara en otillåtlig sammanblandning av ingångspsalmen med det gamla introitusmomentet. Dettas uppgift var att ange den innevarande söndagens ställning till kyrkoåret. Ingångspsalmen däremot har »aldrig åsyftat annat än att utgöra en bönesuck om nåd till att rätt begå Herrens helga gudstjänst». Likväl anser han, att detta icke hindrar, att psalmen, förutsatt att dess grundtanke fasthålls, kan efter kyrkoårets växlande tider och dagar gå i olika tonart. Han tillägger: »Dock aldrig därhän, att ens på våra största glädjedagar (t. ex. juldagen eller påskdagen) den slår över i lovsångston. Den skuldbelastade församlingen må aldrig lovsjungande gå Herren till mötes i gudstjänsten. Först sedan hon genom syndabekännelse och syndaförlåtelse härför helgats, är lovets stund inne.»

Det synes, som om båda de grunder, som Quensel anför som stöd

sommaren (Lizell, Sv. Högmässoritualen 1614—1811, sid. 133). Handboksförslaget 1793 upptog ingångspsalmen, men den ströks åter i förslagen 1798 och 1799 (Leufvén, Svenska Högmässoritualen 1789—1811, ss. 32, 74, 83).

¹ Leufvén, a. a. s. 32.

² a. a. s. 29 f.

för sin uppfattning av ingångspsalmen, äro tämligen lösliga.

Att församlingen på grund av den efterföljande syndabekännelsen nödvändigt måste börja varje högmässa med en bönepsalm torde få anses alltför mycket vara konstruktion. Skulle en kristen församling endast omedelbart efter syndabekännelsen kunna sjunga Guds lov? Får icke syndabekännelsen och bönen om förlåtelse tvärtom s. a. s. förstärkt bakgrund genom att bedjas i ljuset av någon särskild Guds nådesvälgärning, som i ingångspsalmen besjungits? Quensels psykologiska nit synes här hava drivit honom alltför långt.

Och varför skulle den sammanblandning av ingångspsalmen med den gamla introitus, som handbokens föreskrift innebär, vara otillgänglig eller av ondo? Historiskt sett är ju introitusmomentet en Konung Davids psalm, sjungen under det att prästen tågade in till altaret för att börja gudstjänsten. När sedan prästens förberedelse till mässan, som föregick introitus, förlades från sakristian till altaret, blev den långa introituspsalmen överflödig, varför större delen bortföll och blott en eller ett par verser av psalmen jämte antifonen och Gloria Patri lämnades kvar. Då nu antifonen (liksom i mindre grad psalmen) var de-temporefärgad, blev introitus ett moment, som på ett mycket kraftigt sätt angav dagens ställning i kyrkoåret. När vi nu tyvärr förlorat det gamla introitusmomentet och knappast kunna hoppas på att inom överskådlig framtid återfå det i ett någorlunda tillfredsställande skick, vad otillbörligt skulle väl ligga i att söka ersättning därför på det för oss närmast till hands liggande sättet: i en efter kyrkoåret vald psalm?

Skall emellertid en sådan in-

gångspsalm kunna bli en något så när brukbar ersättning för det gamla introitusmomentet, fordras att varje söndag verkligen får en efter sin karaktär passande psalm, som icke användes som ingångspsalm på någon annan söndag under året. Vidare måste denna ingångspsalm vara densamma år ut och år in, så att det ingår i det allmänna medvetandet, att varje söndag har sin bestämda ingångspsalm lika väl som sin epistel och sitt evangelium.

Frågan vore värd att upptagas till behandling vid prästerliga sammankomster. Man kunde tänka sig en partiell lösning av den sålunda, att för saken intresserade präster, stiftsvis enade sig om en gemensam introitus-cykel. Visade det sig, att en dylik cykel verkligen »fyllde ett känt behov», så skulle den småningom av sig själv arbeta sig in bland prästerna och genom dem i församlingarna. Det må uttryckligen betonas, att förslaget är framställt, icke av någon månhet om prästernas bekvämlighet, utan av månhet om högmässans värdighet och av intresse för kyrkoårsmedvetandets inträngande i församlingarna.

Valet av ingångspsalm har, sedan 1920 års evangeliebok antagits, i ett avseende betydligt underlätats. I de olika söndagarnas överskrifter är deras ställning i kyrkoåret officiellt fastslagen. Dessa överskrifter måste sålunda ock få angiva grundtanken i ingångspsalmen.

Här nedan publiceras början (advent, jul, epifanias) av en introituscykel, som uppgjorts tillsammans med ett par präster (kyrkoherde D. Glimborg och komminister M. Svedberg) och prövats under de senare åren. Den är uppställd enligt ovan antydda principer. Dessutom har

hänsyn tagits till melodierna, så att även med avseende på dessa allt mot kyrkoåret skärande undvikits. Givetvis ha alla till buds stående hjälpmedel kommit till användning. Främst må nämnas Lundblads i många avseenden utmärkta psalmvallista.

Jag vore ytterst tacksam, om för saken intresserade ämbetsbröder, som möjligen komma att granska listan, ville hjälpa mig med densammans förbättring genom att meddela mig ev. mera passande psalmer. Alla goda uppslag skola genom tidskriften komma dess läsare tillhanda.

Listan kommer att framdeles fullständigas för de återstående delarna av kyrkoåret.

Samtidigt meddelas en gradualcykel. Redogörelsen för de principer, som vid uppställningen av denna blivit följda, måste emellertid av utrymmesskäl sparas till ett följande nummer.

I Söndagen i Advent.

Herrens ankomst till sin församling.

Introitus: 53: 1; Gradual: 51: 1—5.

II Söndagen i Advent.

Väntan på Herrens dag.

Introitus: 52: 4; Gradual: 513.

III Söndagen i Advent.

Herrens förelöpare.

Introitus: 52: 1; Gradual: 73: 1—4.

IV Söndagen i Advent.

Herren är nära.

Introitus: 51: 1—2; Gradual: 54.

Juldagen.

Jesu födelse.

Introitus: a) (vid tidig högmässa): 55: 1; b) (vid högmässa i vanlig tid) 63: 1—3; Gradual: 60.

Annandag Jul.

Martyrerna.

Introitus: 50: 1—2; Gradual: 122: 3—5.

Söndagen näst efter Jul.

Jesu barndoms ringa villkor.

Introitus: 62: 5—6; Gradual: 63: 8—15.

Nyårsdagen.

Det nya året.

Introitus: 413: 1; Gradual: 412: 2—5.

Söndagen näst efter nyår.

Dopet.

Introitus: 66: 1—2; Gradual: 430: 4—7.

Trettondedag Jul.

Ljusets uppgång.

Introitus: 69: 1; Gradual: 67: 1—7.

I Söndagen efter Trettondedagen.

Jesus såsom lärjunge och lärare.

Introitus: 324: 1—2; Gradual: 325: 1—6.

II Söndagen efter Trettondedagen.

Jesu närvaro helgar hemmet.

Introitus: 69: 2; Gradual: 146: 1—6.

III Söndagen efter Trettondedagen.

Jesu makt att skapa tro på jorden.

Introitus: 194: 1; Gradual: 129: 1—4.

IV Söndagen efter Trettondedagen.

Jesu makt att hjälpa i fara och övergivenhet.

Introitus: 532: 3; Gradual: 227: 1—4.

V Söndagen efter Trettonde-
dagen.

Jesu makt att samla och behålla
de sina.

Introitus: 530: 1; Gradual: 21.

VI Söndagen efter Trettonde-
dagen.

Vaksamhet.

Introitus: 408: 1—2; Gradual:

666: 1—4.

Knut Peters.

Förslag till omdaning av högaltaret i Linköpings domkyrka.

Modellen till det i förra numret av denna tidskrift omnämnda förslaget till ny altarprydnad i Linköpings domkyrka har nu fått lämna plats för en annan, utförd av arkitekten *M. Westerberg*. Förslaget är både till form och princip fullständigt motsatt det förra. Endast utgångspunkten med bildskåp och skrank är densamma. Arkitekten *Westerberg* bygger nämligen upp sin altarprydnad på renässansprinciper. Skåpet består av tre våningar, vars mittfält återge de förnämsta scenerna ur Kristi lidandehistoria, medan flyglarna framställa apostlar i helfigur. Skranket, som uppdrages mellan korets sex pelare, är avsett att utföras av oxiderad mässing och björk, som marmoreras och delvis förgylles. Trästommen består av en sockel, vilande på den nuvarande stenbarriären, och på denna sockel stå breda sidoständare, vilka uppbära en attika i dorisk stil. På detta placeras över ständarna förgyllda träskulpturer. Mellan ständarna är ställt ett gallerverk av mässing.

För att göra altarbordet mera synligt föreslås borttagande av den nuvarande altarringen. I stället skola i koret uppställas kommunionbänkar. Utom belysningen från altarbordets stakar tänker sig arkitekten fem taklampor monterade med elektriskt ljus. Dessa lampor skola symbolisera Kristus och evangelisterna.

Grundtanken i förslaget synes vara att ge altaret så stark tonvikt som möjligt. Det är därför den i domen härskande gotiken brytes med en moderniserad klassicism. Altarskåpet, som är uppbyggt med säkert avvägda horisontal- och vertikallinjer, är i sig självt ett mycket vackert prov på modern kyrkokonst. Skranket, utformat med nästan lika god känsla för rytm, är visserligen för tungt i ständare och överstycke och säkerligen även för högt, men det spröda gallerverket fyller väl sin uppgift som rumsbegränsning, samtidigt som det ger fri sikt mot den ljusstrålande koromgången. Men hela anordningen måste ses i samband med kyrkans egen arkitektur. Dess stil, gotiken, med sin triumferande höjdbetoning, brytes på ett sätt, som både försvagar altarprydnaden och monumentet självt. Korets väldiga pelare, som leda blicken uppåt, skäras tvärt av genom skrankets tunga attika, och skåpet står alltför isolerat.

En sakkunnig kommitté, bestående av riksantikvarien *S. Curman*, generaldirektör *I. Tengbom*, professor *A. Romdahl* och byggnadsrådet *R. Hjort*, kommer sedermera att taga modellerna i betraktande, innan frågan avgöres av domkyrkostyrelsen för att sedan underställas *K. Byggnadsstyrelsen*.

Bengt Cnattingius.